

УДК 373.37:811.161.2

DOI 10.31494/2412-9208-2022-1-2-464-474

PECULIARITIES OF THIRD GRADE STUDENTS' SPEECH DEVELOPMENT AT UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN THE PROCESS OF MORPHEMIC AND WORD-FORMING COMPETENCES FORMATION

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ТРЕТЬОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МОРФЕМНО-СЛОВОТВІРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Lada CHEMONINA,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

ladachemonina@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2599-4393>

Berdiansk State Pedagogical University,

✉ 4, Schmidt st., Berdiansk, Zaporizhzhia region, 71100

Лада ЧЕМОНИНА,

кандидат педагогічних наук, доцент

Бердянський державний педагогічний університет,

✉ вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька обл., 71100

Original manuscript received: August 31, 2022

Revised manuscript accepted: September 20, 2022

ABSTRACT

The article is devoted to one of the important issues of modern linguistic didactics: primary school students' speech development at Ukrainian language lessons in the process of morphemic and word-forming competences formation. The researcher explains the relevance of the chosen problem by society's requirements for the formation of key personal competencies, in particular communicative one, and a systematic approach to learning the Ukrainian language in primary school.

Based on the results of the content of the current programs on the Ukrainian language for the first level of a modern institution of general secondary education analysis, domestic scientists-linguists' scientific research, the author logically substantiates the need to develop third grade students' speech in the process of forming their skills and abilities to determine the structure of words and methods of creating lexical units (at the propaedeutic level).

The proposed article is the result of research carried out by the scientist, which is theoretical and at the same time practically oriented. The publication contains proposed tasks for the third grade students, developed by the author based on the use of modern innovations, namely: an activity approach, technologies for the development of critical thinking, interactive and game learning technologies. Doing the tasks ensures the formation of key and subject competencies (in particular, communicative, linguistic (to determine the morpheme structure of a word, methods of creating derived words at the pre-theoretical level, peculiarities of their writing, etc.) think critically, work in a team, make joint decisions, etc.), which determine primary school student's readiness both for further studies and life in a society that is constantly developing.

The materials included in the proposed publication are the result of the author's scientific and practical research. The article will be useful not only for practicing teachers

who actively introduce innovations in the educational process of the New Ukrainian School, but also for higher education institutions lecturers who train future primary school teachers. Acquaintance with the article's content will help students of specialty 013 «Primary School Education» to acquire professional competences regarding the systematic primary school pupils' teaching of the Ukrainian language (on the example of the development of children's speech in the process of formation morphemic and word-forming competences).

Keywords: *primary school; primary school student; Ukrainian language; speech development; morphemic and word-forming competences.*

Вступ. Одними із життєво важливих ключових компетентностей, якими мають оволодіти сучасні здобувачі початкової освіти, є такі:

- вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко й аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) мовою, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади [2].

Про правомірність такого твердження свідчить той факт, що вітчизняні методисти (М. Вашуленко, С. Караман, М. Пентиліук, М. Плющ та ін.) результатом мовної освіти кожного молодшого школяра визначають належний рівень мовленнєвої підготовки.

Аналіз складників змісту початкової освіти дозволив констатувати, що в чинних програмах і підручниках з української мови передбачено формування названої вище компетентності під час опрацювання учнями матеріалу усіх розділів науки про мову. Такий підхід не є випадковим. Ми погоджуємось із М. Вашуленком, який справедливо визначає пізнавально-практичний характер початкового курсу української мови, що полягає як у засвоєнні здобувачами початкової освіти основ лінгвістики для розуміння мовних явищ, так і формуванні в дітей практичних правописних і мовленнєвих умінь і навичок [6].

Ми пристаємо до позиції науковців (М. Вашуленко, Н. Воскресенська, М. Пентиліук, Т. Потоцька та ін.), які вказують на те, що особливого значення в процесі розвитку мовлення молодших школярів набуває вивчення ними морфемної будови слова і способів словотворення. Вивчення науково-практичного доробку названих учених-лінгводидактів свідчить про важливість паралельного формування в молодших школярів морфемно-словотвірних компетенцій і розвитку мовлення. Проте це питання досі залишається малодослідженим через незначний відсоток практики пропедевтичної словотвірної роботи і використання похідних слів під час комунікативної діяльності на уроках мови в першому концентрі сучасного закладу загальної середньої освіти [6].

Мета статті – розкрити особливості розвитку мовлення третьокласників на уроках української мови в процесі формування морфемно-словотвірних компетенцій.

Завданнями пропонованої публікації визначено такі: визначити сучасні методичні підходи стосовно формування морфемно-словотвірних компетенцій і мовленнєвої компетентності; з'ясувати рівень готовності фахівців у галузі початкової освіти до розвитку мовлення третьокласників у процесі формування морфемно-словотвірних компетенцій; розробити та представити завдання щодо розвитку мовлення зазначеного контингенту учнів під час вивчення теми «Будова слова».

Методи та методики дослідження. Не викликає жодних заперечень той факт, що успішне оволодіння дітьми системою знань, умінь і навичок значною мірою залежить від фахових компетентностей учителя початкової школи.

Саме тому одним із завдань, що стояли перед нами у процесі підготовки і написання статті, було визначити рівень готовності сучасних фахівців у галузі початкової освіти до розвитку мовлення молодших школярів у процесі формування морфемно-словотвірних компетенцій на уроках української мови. Результати аналізу відповідей учителів-практиків на запитання запропонованої нами анкети дозволили констатувати, що:

- переважна більшість респондентів усвідомлює важливість процесу розвитку мовлення здобувачів початкової освіти;

- усі фахівці обізнані щодо методики формування компетенцій дітей з теми «Будова слова»;

- значний відсоток учителів не володіє належним рівнем знань стосовно особливостей формування в молодших школярів словотвірних умінь і навичок у процесі вивчення морфемної будови слова та особливостей розвитку мовлення дітей під час вивчення цього матеріалу.

Усе зазначене вище дозволяє нам зробити припущення, що усвідомлення фахівцями в галузі початкової освіти взаємозв'язку процесів розвитку мовлення і формування морфемно-словотвірних компетенцій молодших школярів забезпечить оволодіння ними ключовими компетентностями.

Результати та дискусії. Безперечним є той факт, що мовлення являє собою форму спілкування людей засобами мови і забезпечує розумову діяльність особистості [4]. Мовлення забезпечує формування в учнів початкової школи компетенцій порівнювати, узагальнювати, систематизувати, класифікувати, вирізняти конкретне з-поміж загального тощо. Рівень його розвитку, як уже зазначалося нами раніше, забезпечують знання, вміння й навички з усіх розділів лінгвістичної науки.

Згідно з чинними програмами для Нової української школи учні детально вивчають морфемну будову слова, а процес творення слів опрацьовується ними лише практично на дотеретичному рівні (без називання термінів). Нам імponує позиція вітчизняних учених (М. Вашуленко, О. Гордієнко, М. Пентиліук, Т. Потоцька, М. Плющ та ін.),

які справедливо зауважують у своїх працях, що одним із завдань вивчення будови слова і словотворення є навчання учнів визначати, який смисловий відтінок вносять у значення слова префіксальна і суфіксальна морфема [1; 6; 7; 9].

Ідеї вищеназваних учених поділяють С. Караман, В. Мельничайко, М. Плющ, І. Хом'як, С. Яворська та ін. За результатами численних досліджень практичного характеру науковці стверджують, що сформованість морфемно-словотвірних компетенцій забезпечує успішне вивчення дітьми частин мови, стилістичних функцій морфологічних засобів, сприйняття семантики багатьох лексичних одиниць, а також – поповнення пасивного й активного словника здобувачів початкової освіти.

Погляди названих вище учених є актуальними та засадничими для нашого дослідження. Аналіз їхніх праць дозволив дійти висновку: опрацьовуючи морфеміку і способи творення слів, паралельно з виробленням умінь членувати слова на значущі частини, встановлювати способи їх творення необхідно організовувати спостереження за особливостями використання спільнокоренових слів у текстах. Вивчення названого вище матеріалу в такий спосіб допоможе розвивати в школярів уміння й навички конструювати зв'язні висловлювання з похідними словами, стане передумовою вдумливого використання третьокласниками похідних лексем у власному мовленні у процесі створення текстів різних типів і стилів, дозволить помічати і виправляти словотвірні та стилістичні огріхи у власному та чужому мовленні [7].

З'ясуємо рівень спрямованості уроків, присвячених вивченню будови слова, як на формування морфемно-словотвірних компетенцій, так і розвиток мовлення здобувачів початкової освіти.

Аналіз чинних програм з української мови дозволив нам констатувати, що молодші школярі ознайомлюються із морфемною структурою слова в третьому класі [11; 12]. На перших уроках вивчення будови слова учні вчаться визначати у слові закінчення та з'ясовують формотворчу роль цієї морфемі. Так, конструювання синтаксичних одиниць дозволяють дітям дійти висновку, що для побудови речення однієї лексичної сполучуваності слів недостатньо. Тому здобувачам початкової освіти доцільно запропонувати завдання на редагування тексту, виконання яких сприятиме усвідомленню, що саме закінчення є «носієм» граматичного значення слова.

Наприклад:

Завдання №1. Сьогодні в Сергійка день народження. Зранку батьки, а потім однокласники щиро привітали хлопця із цим святом. Сергійко запросив своїх найближчих друзів до себе в гості на п'яту вечора і мав зробити до цього часу домашні завдання з тих предметів, що були за розкладом наступного дня. Виконання завдання з української мови третьокласник залишив наостанок і тому дуже поспішав, записуючи його в зошит. Хлопець мав списати текст оповідання, поставивши у словах пропущені закінчення. Прочитайте, який текст записав Сергійко.

Подружилися

Котик Васько – пустун і витівник. То в черевик залізе, то в піч шугоне і вийде звідти не сірий, а чорний. А якось вранці надумав ганятися за синичка, яку Миколка врятував від мороз. Певне, йому хотілося погратися з нею. Такий переполох здійняв, що Миколка не витримав і зачинив котик до клітка кролик, яка стояла у сінях. Згадав хлопчик про Васько тільки ввечері. Хутчій відчинив клітка й здивувався: Васько лежить поряд із кролик і бавиться його вухи. А той від задоволення аж очі примружив. З тих пір Васько цілими днями просиджував біля клітка, чекаючи поки кролик вийде з ним погратися. А коли Миколка випускав вухастий, то стільки було радощі у обох. Вони ганяли по сіні наввипередки, гралися, перекидалися. Дуже подружився кролик із Васько.

Віктор Васильчук

- Об'єднайтеся у групи та з'ясуйте, чи правильно виконав Сергійко домашнє завдання? Доведіть правильність своєї позиції, використовуючи метод «Прес».
- Відредагуйте і запишіть текст. Яка головна думка цього оповідання?

За результатами групової аналітичної діяльності молодші школярі мають дійти висновку про наявність у тексті помилок щодо використання форм іменників (*синичка, мороз, котик, клітка, кролик, вухи, радощі, сіні, вухастий, Васько*). Свою відповідь третьокласники можуть побудувати так: «Ми вважаємо, що Сергійко припустився помилку під час виконання домашнього завдання. Тому що деякі слова стоять в неправильній формі. На нашу думку, необхідно відредагувати всі речення, окрім першого, другого та четвертого. Отже, коли помилки будуть виправлені, ми зможемо прочитати такий текст оповідання [8]:

Подружилися

Котик Васько – пустун і витівник. То в черевик залізе, то в піч шугоне і вийде звідти не сірий, а чорний. А якось вранці надумав ганятися за синичкою, яку Миколка врятував від морозу. Певне, йому хотілося погратися з нею. Такий переполох здійняв, що Миколка не витримав і зачинив малоого розбишаку до клітки кролика, яка стояла у сінях. Згадав хлопчик про Васька тільки ввечері. Хутчій відчинив клітку й здивувався: Васько лежить поряд із кроликом і бавиться його вухами. А той від задоволення аж очі примружив. З тих пір Васько цілими днями просиджував біля клітки, чекаючи поки кролик вийде з ним погратися. А коли Миколка випускав вухастого, то стільки було радощів у обох. Вони ганяли по сінях наввипередки, гралися, перекидалися. Дуже подружився кролик із Васьком.

Віктор Васильчук

У процесі виконання завдання здобувачі початкової освіти мають дійти висновку про те, що закінчення є засобом граматичного зв'язку слів і сприяє створенню зв'язних висловлювань.

Робота над морфемною структурою слова передбачає формування в молодших школярів понять про частини основи, а саме: корінь, префікс і суфікс.

Загальновідомо, що важливе значення у процесі розвитку мовлення відіграє усвідомлення третьокласниками дефініцій *корінь слова* і *спільнокореневі слова*. З метою усвідомлення дітьми особливостей використання в текстах і власному мовленні лексичних одиниць, що відносяться до одного словотвірного гнізда, вважаємо за доцільне запропонувати учням виконати ряд завдань, поданих нижче.

Завдання № 2. Об'єднайтесь у групи. Прочитайте слова, записані на дошці та, використовуючи гаджети, знайдіть цікаву інформацію про них за поданими посиланнями:

- а) вітер [10];
- б) Місяць [5];
- в) зорі [12].

• Подумайте і скажіть, де можна зустріти такі тексти? Чого ви так вважаєте?

• Виділіть у запропонованих словах корінь і доберіть до них спільнокореневі. Доведіть, що ви не помилилися. Складіть із записаними словами текст-розповідь.

Виконуючи подібні завдання, третьокласники набувають таких компетенцій:

- виділення у структурі слова кореневої морфемі;
- добір спільнокореневих лексичних одиниць;
- використання слів одного словотвірного гнізда у тексті;
- створення текстів.

Наступне завдання, що поєднує технології розвитку критичного мислення (стратегія «Джигсоу») та ігрові технології навчання, спрямоване на формування вмінь розрізняти спільнокореневі слова та форми слова, а також редагувати тексти.

Завдання № 3 (гра «Найкращий редактор»). Об'єднайтесь у групи. Прочитайте текст, знайдіть у ньому спільнокореневі слова і форми одного і того ж слова. Випишіть їх відповідно в лівий і правий стовпчики. З'ясуйте, від якого слова утворені виписані споріднені слова.

Знайдіть у тексті помилки щодо вживання слів і виправте їх. Запишіть відредагований варіант тексту.

Лисиця

І. Мабуть, кожен знає, що найхитрішим звіром є лисиця. Про тямковитість лисиці, про її витівки розповідається в казках, легендах, байках.

Лисячі лапи на зиму обростають густою пухнастою шерстю. Із шерсті видно лише кінчики пазурів. Лисичка взимку, ніби у валянках, і лапки її не мерзнуть навіть у сильні морози.

Лисонька – хитрунка. Хитрує лисиця не лише в казках, а й у повсякденному житті. Не раз, наприклад, спостерігали, як лисиця обдурює птахів: перекинеться на бік, відкине лапи – лежить не

ворухнеться, ніби мертва. Підлетить поцікавитися сорока чи ворона – дивись і попаде хитрунці в лапи.

II. Лисиця дуже любить поласувати мишами. А щоб спіймати мишку, лисиці часто доводиться добре пострибати – здалеку її рухи нагадують елегантний танок. Чи чули ви коли-небудь про танець фокстрот? Його назва так і перекладається – лисячий танець.

Не відмовляється лисиця і від зайців, ящірок, жуків, птахів, зокрема свійських. А ще лисичка дбає про вітаміни: їсть суніці, чорниці, яблука, виноград. Полювати виходить увечері.

Лисиця має добрий слух і нюх, гарну пам'ять – найменші зміни у звичайній обстановці помічає одразу і виявляє необхідну обережність. Руда красуня добре плаває, стрибає.

III. Свої нори лисиця риє в балках, чагарниках, лісосмугах, а то й просто в полі. У норах лисичка робить додаткові тунелі та запасні ходи, де переховується від переслідування, негоди і під час виведення малят. Часто лисиці займають нори інших звірів – борсуків, бабаків.

Раз на рік у норі лисиці з'являються лисенята. Іноді їх буває більше 10. Маленькі лисички сліпі, глухі, вкриті темно-бурою шерстю. Півтора місяця лисиця годує лисенят молоком. У цей час вона не виходить із норі. Чотиримісячні лисенята стають самостійними і покидають батьків. Відтоді молоді і старі лисиці починають вести самотнє бродяче життя. До наступної весни [3].

За результатами виконання цього завдання учні мають дійти висновку про наявність у тексті стилістичних помилок (часте вживання спільнокоренових слів і форм одного і того ж слова) та виправити їх. Про сформованість у здобувачів початкової освіти морфемно-словотвірних компетенцій свідчатиме правильне розміщення слів у стовпчиках і визначення твірних лексем.

У процесі опрацювання матеріалу з теми «Будова слова» третьокласники мають навчитися розпізнавати префікс і суфікс за їх місцем відносно кореня та усвідомити, що ці морфеми мають однакову словотвірну функцію. Результати власних досліджень дозволили нам дійти висновку про необхідність організації спеціальних спостережень молодших школярів за значущістю морфем, що позитивно впливає на формування в дітей навички не тільки елементарного словотвірного аналізу, а й доцільного вживання похідних слів у мовленні [11]. Так, аналіз особливостей контекстного вживання префіксальних слів дасть можливість учителю організувати процес, спрямований на усвідомлення здобувачами початкової освіти ролі та семантики префіксів. Наводимо приклад завдання, виконання якого передбачає застосування стратегії «Ротаційні (змінні) трійки»:

Завдання № 4. Об'єднайтесь у трійки. Прочитайте текст. Доберіть заголовок. Запишіть текст, уставивши пропущені префікси.

Вирішила Лисичка курчатами поласувати. (...)бігла руда з лісу і прислухалася. Тихо. (...)бігла хитрюга до села. Пододала поле, (...)бігла через місток. Ось і перша хата, а біля неї – курник. Аж раптом

побачила, як до неї наближається кудлатий собака. Щосили помчала крадійка до лісу. (...)бігла за дубок і ледь перевела дух.

Зміну складу ротаційних трійок доцільно здійснювати на етапі перевірки виконаного завдання. Цей процес дозволить кожному учню проаналізувати результати спільної діяльності в попередній мікрогрупі щодо добору префіксів, з'ясувати значущість названої вище морфеми (від неї залежить лексичне значення слова і точність оформлення думки) та на пропедевтичному рівні усвідомити особливості префіксального способу словотворення [11].

Завдання, виконання яких спрямоване на розвиток мовлення здобувачів початкової освіти, за нашим переконанням, сприяють засвоєнню третьокласниками словотвірної ролі та значущості суфіксальної морфеми. Саме тому для активізації діяльності учнів, що забезпечує набуття морфемно-словотвірних і мовленнєвої компетенцій у процесі опрацювання матеріалу з теми «Ознайомлення із суфіксом як значущою частиною слова», учитель має наситити урок спеціально дібраними чи адаптованими завданнями, як-от:

Завдання № 5 (гра «Хто швидше?»). Об'єднайтесь у групи. Прочитайте подані сполучення слів. Розберіть за будовою виділені слова, з'ясуйте, від якого слова та за допомогою чого вони утворені. Якого значення надають суфікси виділеним словам? Складіть із поданими сполученнями слів невеликі тексти. Подумайте і скажіть, де можна зустріти такі тексти.

1 група

Різнокольорові квіточки, лісові ягоди, бабусині казочки, літні каникули.

2 група

Золотокосі колоски, медоносні квіточки, працюючі бджілки, сонячний промінчик.

3 група

Легкокрилі метелики, теплий дощик, легенький вітерець, бавовняні хмарки.

Виконання цього завдання дозволить практично закріпити усвідомлення учнями словотвірної ролі названої вище частини основи. Для розуміння третьокласників найдоступнішими є суфікси суб'єктивної оцінки, що зумовлене віковими та мовленнєвими особливостями цих учасників освітнього процесу. Саме тому, за нашим переконанням зміст подібних завдань, має бути наповнений лексемами, що мають у своєму складі найуживаніші суфіксальні морфеми.

У процесі роботи над складанням текстів із поданими словосполученнями діти мають дійти висновку про те, що їх можна використовувати для опису, а суфікси з емоційним забарвленням дозволяють визначити ставлення автора до того, про що йдеться в тексті.

Висновки. Отже, ознайомлення третьокласників із морфемною будовою слова і способами словотворення (на дотеретичному рівні) відіграє важливу роль у процесі розвитку мовлення молодших школярів.

Розуміння взаємодії морфем у структурі слова, співвіднесення будови і семантики слова забезпечує формування в дітей компетенцій точно вживати слова з похідною основою, а також усувати огріхи у мовленні як власному, так і співрозмовників.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у визначенні особливостей розвитку мовлення четвертокласників на уроках української мови у процесі формування морфемно-словотвірних компетенцій.

Література

1. Гордієнко О. А. Розвивальна спрямованість уроків вивчення будови слова в початкових класах. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. 2014. № 3. С. 151–155.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL : <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 25.07.2022).
3. Для дітей. Розповіді про тварин. URL : <https://dity.odt.ua/?menu=info&id=793> (дата звернення: 02.08.2022).
4. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремель]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Космос і всесвіт. Цікаві факти про Місяць. URL : <https://tut-cikavo.com/tse-tsikavo/kosmos-vsесvit/438-tsikavi-fakti-pro-misyats> (дата звернення: 01.08.2022).
6. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
7. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [кол. авторів ; за ред. М. І. Пентиліук]. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.
8. Оповідання про тварин для дітей «Подружилися». URL : <https://mova-literatura.in.ua/opovidannya-pro-tvarin-dlya-ditej-podruzhlisya.html> (дата звернення: 02.08.2022).
9. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Вища школа, 2005. 286 с.
10. Природа. Цікаві факти про вітер. URL : <https://tut-cikavo.com/pryroda/dyva-prirody/829-tsikavi-fakti-pro-vider> (дата звернення: 01.08.2022).
11. Чемоніна Л. В. Наступність і перспективність вивчення словотвору української мови в початковій та основній школі : монографія. Бердянськ : БДПУ, 2012. 156 с.
12. Чому? Чому падають зорі? І чи падають вони насправді? URL : <https://tut-cikavo.com/tse-tsikavo/chomu/564-chomu-padayut-zirki-i-chi-padayut-voni-naspravdi> (дата звернення: 01.08.2022).

References

- Hordiienko, O. A. (2014). *Rozvyvalna spriamovanist urokiv vvychennia budovy slova v pochatkovykh klasakh* [Developmental focus of lessons on the study of word structure in primary grades]. *Naukovi zapysky Nizhyn's'koho derzhavnoho universytetu im. M. Hoholya* – Scientific notes of Nizhyn Mykola Gogol State University. Nizhyn, 3, 151–155 [in Ukrainian].
- Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity* [State standard of primary education] (2018). Retrieved from : <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> [in Ukrainian].
- Dlia ditei. Rozpovidi pro tvaryn* [For children. Stories about animals]. Retrieved from: <https://dity.odt.ua/?menu=info&id=793> [in Ukrainian].

Kremen, V. H. (2008). *Entsyklopedia osvity* [Encyclopedia of Education]. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Kosmos i vsesvit. Tsikavi fakty pro Misiats [Cosmos and the universe. Interesting facts about the Moon]. Retrieved from : <https://tut-cikavo.com/tse-tsikavo/kosmos-vsесvit/438-tsikavi-fakty-pro-misyats> [in Ukrainian].

Vashulenko, M. S. (Ed.). (2011). *Metodyka navchannia ukraїnskoi movy v pochatkovii shkoli* [Methods of teaching the Ukrainian language in primary school]. Kyiv : Litera [in Ukrainian].

Pentylyuk, M. I. (Ed.). (2004). *Metodyka navchannia ukraїnskoi movy v pochatkovii shkoli* [Methods of teaching the Ukrainian language in secondary educational institutions]. Kyiv : Lenvit [in Ukrainian].

Opovidannia pro tvaryn dlia ditei «Podruzhytsia» [Stories about animals for children «Friends»]. Retrieved from : <https://mova-literatura.in.ua/opovidannya-pro-varyn-dlya-ditei-podruzhytsya.html> [in Ukrainian].

Pliushch, M. Ia. (2005). *Hramatyka ukraїnskoi movy. Morfemika. Slovtvir. Morfolohiia* [Grammar of the Ukrainian language. Morphemics. Word structure Morphology]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Pryroda. Tsikavi fakty pro viter [Nature. Interesting facts about the wind]. Retrieved from : <https://tut-cikavo.com/pryroda/dyva-prirody/829-tsikavi-fakty-pro-viter> [in Ukrainian].

Chemonina, L. V. (2012). *Nastupnist i perspektyvnist vyvchennia slovtvoru ukraїnskoi movy v pochatkovii ta osnovnii shkoli* [Continuity and perspective of studying the word-forming of the Ukrainian language in elementary and primary school] : monohrafiia. Berdiansk : BDPU [in Ukrainian].

Chomu? Chomu padaiut zori? I chy padaiut vony naspravdi? [Why? Why do the stars fall? And do they actually fall?]. Retrieved from : <https://tut-cikavo.com/tse-tsikavo/chomu/564-chomu-padayut-zirki-i-chi-padayut-voni-naspravdi> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено одному з важливих питань сучасної лінгводидактики: розвитку мовлення здобувачів початкової освіти на уроках української мови у процесі формування морфемно-словотвірних компетенцій. Актуальність обраної проблеми дослідниця пояснює вимогами суспільства щодо сформованості ключових компетентностей особистості, зокрема комунікативної, та системним підходом до вивчення української мови в початковій школі.

За результатами аналізу змісту чинних програм з української мови для першого концентру сучасного закладу загальної середньої освіти, наукових досліджень вітчизняних учених-лінгводидактів, авторка логічно обґрунтовує необхідність розвитку мовлення третьокласників у процесі формування в них умінь і навичок визначати будову слів та способи творення лексичних одиниць (на пропедевтичному рівні).

Пропонована стаття являє собою результат здійснених науковицею досліджень, що носять теоретичний і водночас практично орієнтований характер. Публікація містить запропоновані завдання для учнів третіх класів, розроблені авторкою на засадах використання сучасних інновацій, а саме: діяльнісний підхід, технології розвитку критичного мислення, інтерактивні і ігрові технології навчання. Виконання подібних завдань забезпечує сформованість ключових і предметних компетентностей (зокрема комунікативної, мовної (визначати морфемну структуру слова, способи творення похідних слів на дотереоретичному рівні, особливості їх написання тощо), критично мислити, працювати в команді, приймати спільні рішення

тощо), що визначають готовість здобувача початкової освіти як до подальшого навчання, так і життя в суспільстві, яке постійно розвивається.

Уміщені у пропонованій публікації матеріали являють собою результат наукових досліджень і практичних пошуків авторки. Стаття буде корисною не тільки для учителів-практиків, які активно впроваджують інновації в освітній процес Нової української школи, та викладачів закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх учителів початкової школи. Ознайомлення з її змістом допоможе студентам спеціальності 013 «Початкова освіта» набутти фахових компетентностей щодо системності навчання учнів початкової школи української мови (на прикладі розвитку мовлення дітей у процесі формування в них морфемно-словотвірних компетенцій).

Ключові слова: початкова школа; здобувач початкової освіти; українська мова; розвиток мовлення; морфемно-словотвірні компетенції.